

Ljusterö från Östra Lagnö till Kårnäs

Ljusterö är en av de största öarna i Stockholms skärgård och mäter hela 35km från Östra Lagnö i norr till Kårnäs i söder. Här bor ca 2000 personer permanent under vinterhalvåret och uppskattningsvis drygt 10000 under sommarhalvåret. Utvecklingstrenden pekar tydligt på att andelen permanentboende kommer att bli större i en när framtid. Ön trafikeras av en statlig färjelinje från fastlandet vid Östanå.

Ljusterö består av en nordlig och en sydlig ö förbundna med en väg. Mot nordost stäcker sig en smal landtunga som är uppdelad i Västra och Östra Lagnö. En vägbro i Klintsundet förbinder dessa öar med varandra.

Östra Lagnö

Östra Lagnö ö ligger längst norrut och så långt österrut man kan komma med bil i Stockholms skärgård. I den ostligaste delen finns ett naturreservat som förvaltas av Skärgårdsstiftelsen. Här finns vacker orörd skärgårdsnatur med släta hållar som möter öppet hav.

Nära Östra Lagnö by bildades under slutet av 1890-talet en livaktig konstnärskoloni där kända konstnärer som Albert Engström, Anders Zorn, Bruno Liljefors och J.A.G Acke m fl kunde måla tavlor och leva skärgårdsliv.

På västra delen av Östra Lagnö finns ett varv och en marina.

Västra Lagnö

Östra och Västra Lagnö är två öar förbundna genom en öppningsbar bro över Klintsundet. Här finns en fritidsbåthamn och en sjömack. Klintsundet utgör ett populärt stopp för båtfolket från fastlandet för tankning för vidare färd ut till den yttre skärgården.

Vid den norra stranden i det inre av Bössarviken finns ett stort bestånd av bland annat orkidéväxterna Adam & Eva. Där finns också ett stort antal mycket gamla och välväxta ekar, där den största har en ålder av ca 350 år.

Vid Hemviken finns en kajakuthyrning som även organiserar grupputflykter på havet.

Västra Lagnö var en gång berömt för sitt "Vestra Lagnö Hafsbad". Ursprungligen byggdes anläggningen till Världutställningen i Stockholm 1907 och en liten del av den flyttades därefter till Västra Lagnö. Idag är pensionatet omvandlad till bostadsrättsföreningen Roslagens Pärla.

Norra Ljusterö

Åsättra finns på Norra Ljusterös sydöstra kust. Åsättra brygga i änden av vägen är en viktig knutpunkt för försörjningen av varor och förnödenheter till öarna utanför Ljusterö. Här har kommunen byggt en hamnanläggning med båtplatser och en stor bilparkering. Det går regelbunden båttrafik till konferensanläggningarna på Nässlingen, Finnhamn och Grinda. I Åsättra finns en sommaröppen kiosk.

I Sundvik, vid vägen strax innan Åsättra brygga, finns en handelsträdgård där man kan köpa ekologisk odlade grönsaker, blommor och ägg.

Vid Nolvik, ca 2 km från Ljusterö Torg mot Åsättra, ligger Ljusterö Bygdegård där det ordnas olika aktiviteter som knallemarknad, bakluckeloppis m m. Vid Nolvik finns en av Ljusterös få gårdar med nötkreatur och får.

Siarö, en ö utanför Gärdsvik på Norra Ljusterös norra kust, är känd som Jussi Björlings sommarparadis. På Kyrkogårdsön intill Siarö finns ett fort med gamla luftvärnsbunkrar för att skydda Stockholms inlopp i början av 1900-talet. Siaröfortet är ett populärt utflyktsmål med guidade visningar. På ön finns även ett vandrarhem och servering.

I Mellansjö finns Ljusterös centrum med en kommersiell del vid Ljusterö Torg och en samhällsservicedel med kyrka, skola, förskola, äldreboende och gruppboende ca 500m öster om torget. I skolbyggnaden finns även en biblioteksfilial.

På Ljusterö Torg finns dagligvarubutik, turistbyrå, café med post, bank- och apoteksservice samt med systembolagsutlämning, restaurang, skärgårds kontor, frisörer, konstmuseum, båttillbehörsbutik m fl. Strax intill torget ligger ett båt- och hembygds museum, en kiosk med thaimat samt en lekplats för barn.

Färjeläget finns på Norra Ljusterös norra kust ca 2km från Ljusterö Torg. Vid färjeläget finns en grillkiosk och en bensinstation. Intill kiosken finns även en infartsparkering för pendlare samt en återvinningsstation.

Vid vägen mot Linanäs finns Ljusterös vindkraftverk. På berget bakom vindkraftverket ligger en skjutbana som Ljusterö Skyttecenter driver.

För att komma till Ljusterö golfklubb svänger man av vid Väsby ca 3km från Ljusterö Torg mot Linanäs. Golfklubben har en 18-hålsbana med tillhörande övningsplatser och ett klubbhus med servering och liten golfbutik. Intill golfklubben ligger en hotell- och konferensanläggning.

Södra Ljusterö

Vid Marum ligger Marums Gård som är den enda större herrgårdsbyggnaden på ön och en av de få byggnader i sitt slag i hela Stockholms skärgård. Gården är byggnadsminnesförklarad sedan 1983. Idag bedrivs en verksamhet med hästar i stallar och hagar kring herrgården.

Vid Lillström ligger Ljusterös brandstation. Vid vägkorsningen mot Tranvik finns en mindre livsmedelsbutik.

Vid Linanäsvägen, ca 2km från Lillström, hittar man öns andra återvinningsstation. En bit bakom återvinningsstationen ligger Granliden, en sorts bygdegård som fungerar som samlingsplats för öns föreningsliv och där det arrangeras olika slags aktiviteter. Granliden kan man även hyra för privata fester.

I Bolby, vid vägkorsningen mot Laggarsvik, ligger Ljusterö idrottsplats med fotbollsplan och tennisbana där Ljusterö Idrottssällskap ordnar kurser och evenemang sommartid.

Utsiktsberget Ljusterö Huvud i närheten av Laggarsvik är Ljusterös högsta punkt och mäter hela 152m över havsytan. Därifrån har man vid klart väder ett siktavstånd på ca 3 mil och kan se stora delar av Furusundsledens södra del, mot sydväst kan man skönja Globen i Stockholm.

På bergstoppen finns resterna av ett stort betongfundament för kanoner som utgjorde en del av försvaret till Stockholms inlopp.

Linanäs var tidigare Ljusterös centrum med stor båtförbindelse med Vaxholm och Stockholm. Än idag är trafikerat Waxholmbåtarna tätt Linanäs hamn. Sommartid är Linanäs en träffpunkt bland skärgårdsfolk med sina sommarrestauranger och sin gästhamn. I Linanäs hamn finns även en mindre livsmedelsbutik och en sjömack. I närheten av hamnen ligger en hotell- och konferensanläggning, en kajakuthyrning och en allmän badplats.

I Mjölnarströms gamla skola, som var Ljusterös enda skola fram till 1988, ca 1 km mot Tranvik från Lillström, har konsthantverkare en ateljé och utställning sommartid. Vid Tranviksvägen, ytterligare 500m mot Tranvik, ligger en bygghandel som även kan nås med båt. 2 km från Lillström mot Tranvik finns ett stort båtvarv med en marina i den skyddade Ramsmoraviken.

I slutet av Tranviksvägen kan man fortsätta sin färd på Kårnäsvägen till Kårnäs som är Ljusterös sydligaste punkt.

Ljusterös historia

Bronsåldern

Troligen var delar av Ljusterö bebodda redan under bronsåldern. Havsnivån var då 15-20m högre än idag.

Järnåldern

Under järnåldern ökade skärgårdens betydelse och sex gårdar etablerades under denna period. Fem av dem låg på Norra Ljusterö (Gärdsvik, Inneby, Mörtsunda, Väsby och Ösby) och en på Södra Ljusterö nämligen Bolby. Från vikingatiden under senare delen av järnåldern, härrör lämningen av kommunens största storhög i Bolby.

Medeltiden

Under medeltiden växte kyrkans och adelns makt och dessa lade under sig allt större jordegendomar. På 1600-talet fick adeln ännu mer makt och 5 säterier etablerades på Ljusterö: Västra Lagnö, Hästede, Väsby, Hummelmora och Grundvik. I slutet av 1600-talet förlorade dock säterierna sina rättigheter.

De stora rysshärjningarna 1719, som rasade utmed hela kusten från Gävle till Norrköping, drabbade Ljusterö hårt. Många gårdar och de stora säterierna på norra Ljusterö och Lagnö plundrades och brändes ner helt men kom senare att byggas upp igen.

År 1719 hade hela Stockholms skärgård en befolkning på totalt cirka 2800 personer, varav cirka 700 personer bodde på Ljusterö.

I början av 1740-talet färdigställdes Marums gård som är en vitputsad större säteribyggnad i sten i tre våningar med två flygelbyggnader. Marums gård är den enda större herrgårdsbyggnaden på ön och en av de få byggnader i sitt slag i hela Stockholms skärgård. Gården är byggnadsminnesförklarad sedan 1983.

1800-talet

Under 1800-talet ökade befolkningen i skärgården kraftigt. Möjligheten till fiske och den ständigt ökande arealen jordbruks- och betesmark på grund av landhöjningen var orsaker till befolkningsutvecklingen.

1900-talet

På 1900-talet har fritidshusbebyggelsen och det moderna skogsbruket givit de största landskapsförändringarna på Ljusterö. Stora delar av 1800-talets kulturlandskap finns dock ännu bevarat på Ljusterö. Det syns tydligt i odlingsstråket mellan Gärdsvik och Åsättra som i stora drag ser ut som det gjorde under sent 1800-tal. På framför allt Södra Ljusterö har dock omfattande styckning av fritidshusfastigheter skett under 1900-talet.

Namnet Ljusterö

Ljusterö nämns i skrift 1322 som Sudhralyustra i betydelsen "södra ljuster". Södra ljuster har förklarats med att Ljusterös två sydligaste spetsiga uddar liknar formen av ett ljusters spetsar med hullingar utan att en källa uppgivits. Förklaringen är osäker. På 1300-talet fanns inte den typen av noggrant uppmätta kartor, speciellt inte i skärgården, som erfodras för att se likheten med ett ljusters form. Ljuster var förr i tiden ett vanligt fångstredskap för fisk, speciellt för ål, vilket ligger närmare till hands som förklaring till namnet.